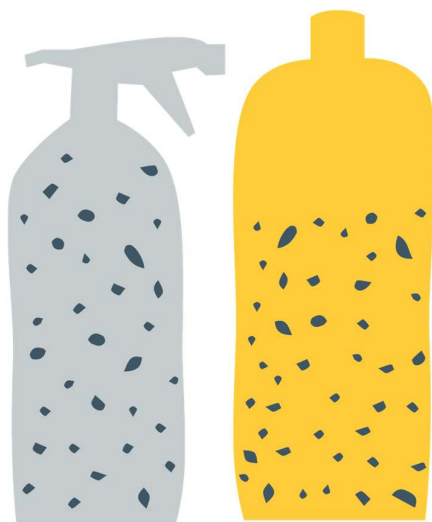

Substitution av farliga ämnen

Så här kan du jobba
steg för steg

Varför ska du arbeta med substitution?

Miljökvalitetsmålet *Giftfri miljö* innebär att det ska finnas förutsättningar att skydda människors hälsa och miljön från farliga kemikalier. Det innebär bland annat att verksamheter som använder kemiska produkter också aktivt ska arbeta med substitution av farliga ämnen.

Produktvalsprincipen, eller substitutionsprincipen, som finns i miljöbalken (2 kap. 4 §) innebär att verksamheter hela tiden ska sträva efter att välja mindre farliga kemiska produkter¹.

Vilka ämnen ska bytas ut?

Alla kemikalier är inte farliga men kan ändå innebära miljö- eller hälsorisker om de hanteras fel. Med farliga kemiska ämnen avses de ämnen som är klassificerade som farliga enligt CLP-förordningen (EG) nr 1272/2009.

Farliga kemikalier kan orsaka olika typer av skador på människor, allt från mild hudirritation till cancer och de kan också ha en betydande påverkan på miljön.

Farliga ämnen kan delas in i **utfasningsämnen** som ska fasas ut och **prioriterade riskminskningsämnen** där den specifika användningen behöver säkerställas vara säker.

Miljöförvaltningen

Vill du veta mer?

Plan och miljö
08-508 28 800
miljoforvaltningen@stockholm.se
start.stockholm

¹ Produktvalsprincipen omfattar alla verksamheter som använder kemiska produkter, dvs. inte bara tillstånds- eller anmälningspliktiga verksamheter enligt miljöbalken, utan även verksamheter som inte kräver tillstånd eller anmälan, inkl. tillfälliga och mindre verksamheter.

Hur kommer du igång med substitution?

Det är viktigt att börja med att hitta vägar för att i första hand ersätta produkter med **utfasningsämnen**. Det kan vara bra att starta med att ställa sig frågor som:

"Vad använder vi produkten till?"

"Vad har den för funktion?"

"Vad finns det för alternativ?"

"Behövs den, eller kan den avvecklas och lämnas som farligt avfall?"

På följande sidor beskrivs några steg hur arbetet sedan kan gå till.

Prioriterade ämnesgrupper

Utfasningsämnen:

Detta är den högre prioriteringsnivån med ämnen som ska fasas ut helt, alltså substitueras med bättre alternativ. Utfasningsämnen har så allvarliga egenskaper att de på sikt inte ska användas alls i samhället². Exempel på ämnen som ingår i denna kategori är t.ex. cancerogena, mutagena eller reproduktionsstörande (CMR), hormonstörande, svärnedbrytbara, bioackumulerande och toxiska ämnen (PBT) eller särskilt farliga metaller som kadmium, bly och kvicksilver.

Prioriterade riskminskningsämnen:

Detta är den lägre prioriteringsnivån med ämnen som man kan använda under förutsättning att det görs på ett säkert sätt. Det betyder att människa och miljö inte ska exponeras på ett sätt som innebär risker. En verksamhet kan också överväga att byta ut dem men dessa ämnen kan alltså fortfarande användas om det sker på ett säkert och kontrollerat sätt. Exempel på ämnen som ingår i denna kategori är t.ex. allergiframkallande ämnen, ämnen med mycket hög akut giftighet, potentiella PBT-ämnen eller ämnen som är miljöfarliga.

Miljöförvaltningen

Vill du veta mer?

Plan och miljö

08-508 28 800

miljoforvaltningen@stockholm.se
start.stockholm

² Begreppet har skapats av Kemikalieinspektionen för att beskriva de ämnen vars användning enligt nationella miljökvalitetsmålet Giftfri miljö så långt som möjligt ska upphöra.

Steg för framgång i substitutionsarbetet

1. Identifiera utfasningsämnen

Gå in i er kemikalieförteckning och se vilka och hur många kemiska produkter med utfasningsämnen ni har.

Har ni många produkter? En grundregel är att börja med de produkter som ni använder i störst volymer. Spridningen är också viktig, det vill säga om produkterna används på många olika platser och/eller av många personer i verksamheten.

Saknar ni en kemikalieförteckning på ämnesnivå?

På den här sidan finns en handledning till hur man kan ta fram en kemikalieförteckning: <https://tillstand.stockholm/kemikalier/>

Det finns också digitala kemikaliehanteringssystem på marknaden som kan användas för att registerföra sina produkter. Systemen kan hjälpa till med att identifiera utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen i produkterna. De kan även hjälpa till med att hålla säkerhetsdatablad uppdaterade och lättillgängliga, samt underlätta för att göra riskbedömningar.

2. Inventera alternativa produkter / metoder

Finns det alternativa metoder som kan användas? Ibland kan lösningen vara att man kan byta ut en metod eller ett arbetssätt.

Eller finns det alternativa produkter?

- Kontakta leverantören.
Ta kontakt med de företag som ni köper produkterna av. Att det finns en kontakt och dialog mellan den som beställer och köper in är viktigt. Berätta att produkten innehåller ett utfasningsämne och fråga efter bättre alternativ. Du kan använda en mall med frågor (bilaga 1).

Om inga alternativ finns hos leverantören, kan det vara en god idé att vända sig till en annan leverantör.

- Utnyttja kontakter och nätverka. Det kan finnas andra verksamheter som redan använder ett bättre alternativ till en produkt med ett utfasningsämne. Att utbyta erfarenheter är en viktig del av arbetet med att fasa ut farliga kemikalier.

Miljöförvaltningen

Vill du veta mer?

Plan och miljö
08-508 28 800
miljoforvaltningen@stockholm.se
start.stockholm

3. Bedöma och välja alternativa produkter/lösningar

Efter en genomgång enligt punkterna under steg 2 finns det förhoppningsvis några identifierade alternativ att ta ställning till.

Vid bedömning och val av alternativ behöver man kontrollera att funktionen kan bli likvärdig som för den produkt som ersätts, att alternativet inte medför andra oönskade problem samt räkna på kostnader.

4. Testa, utvärdera och kommunicera resultatet

Tänk på att testa och utvärdera funktionen i samband med att nya produkter eller alternativa metoder valts. En förutsättning för att kunna få fram goda exempel och sprida de vidare är att kommunicera resultatet, både när det gäller såväl lyckade resultat som mindre framgångsrika erfarenheter.

Ha gärna dialog med både leverantör av produkterna och tillsynsmyndighet.

5. Hur hanteras riskminskningsämnen? Kan de bytas ut?

Produkter som innehåller riskminskningsämnen kan bytas ut mot alternativ som inte innehåller sådana ämnen. För parfymerade produkter finns till exempel ofta oparfymerade alternativ. Du kan använda samma metoder och principer som beskrivs ovan.

För att ta reda på hur du ska hantera produkter med riskminskningsämnen på ett säkert sätt, kan du göra följande:

- Läs säkerhetsdatabladet för produkten. I avsnitt 7 och 8 finns viktig information om hur produkten ska hanteras, och hur man kan skydda sig mot exponering.
- Kontakta leverantören till produkten och berätta att produkten innehåller ett riskminskningsämne. Förklara hur produkten används och ungefär i vilka volymer eller mängder. Fråga dem om säker hantering utifrån er specifika användning.
- Använd era riskbedömningar som ett verktyg. Riskbedömningar ska alltid göras för kemiska riskkällor enligt arbetsmiljölagstiftningen och arbetsgivaren måste se till att arbetstagarna känner till resultatet av riskbedömningen. Arbetsmiljöverket har mer vägledning om kemiska arbetsmiljörisker³.

Miljöförvaltningen

Vill du veta mer?

Plan och miljö

08-508 28 800

miljoforvaltningen@stockholm.se

start.stockholm

³<https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/vagledning/vagledning-for-tillampning-av-foreskrifterna-om-kemiska-arbetsmiljorisker-afs201109.pdf>

STOP-principen

Identifieras risker kan den s.k. STOP-principen tillämpas, där man ska överväga följande i fallande ordning:

- Substitution
- Teknisk åtgärd, t.ex. punktutsug
- Organisatorisk lösning, t.ex. kortare arbetstid
- Personlig skyddsutrustning

Tänk på att alltid förvara och hantera era kemikalier på ett säkert sätt och att produkter som ni fasar ut tas om hand som farligt avfall.

https://tillstand.stockholm/globalassets/tillstand-och-regler/tillstand-regler-och-tillsyn/miljoregler/kemikalier/forvara-kemikalier-och-farligt-avfall-pa-ratt-satt_161029.pdf

Vill du ha mer stöd om substitution?

Substitutionscentrum vägleder svenska företag i arbetet med att identifiera onödigt farliga kemikalier och hitta bättre alternativ i allt från produkter till processer. På deras websida finns både stödmaterial och en substitutionsguide.

<https://www.ri.se/sv/substitutionscentrum>

Kemikalieinspektionen har också vägledning för hur man som företag kan arbeta med att substituera farliga ämnen.

<https://www.kemi.se/foretag/rad-och-tips-till-foretag/substitution-av-farliga-amnen>

Miljöförvaltningen

Vill du veta mer?

Plan och miljö

08-508 28 800

miljoforvaltningen@stockholm.se

start.stockholm

Bilaga 1

Mall att använda för kontakt med leverantörer.

Hej,

I vår verksamhet använder vi följande produkt(er) som ni är leverantörer till, och som innehåller ett så kallat utfasningsämne:

- *[Produkt 1] - [Ämne 1]*
- *[Produkt 2] - [Ämne 2]*
- *...*

Utfasningsämnena är t.ex. cancerogena, mutagena, reproduktionsstörande, hormonstörande och svårnedbrytbara ämnen. Jag kontaktar er för att vi behöver stöd i hur vi kan göra om vi vill byta ut dessa produkter mot alternativa metoder eller produkter som inte innehåller utfasningsämnena. Kan ni ge oss förslag på sådana alternativ?

*Med vänlig hälsning
YY*

Miljöförvaltningen

Vill du veta mer?

Plan och miljö

08-508 28 800

miljoforvaltningen@stockholm.se

start.stockholm